

DE GLADIOOL (2)

Onkruid op de akkers

De gladiool heeft een bewogen geschiedenis. Sinds de introductie begin 17e eeuw in West-Europa is er veel gebeurd. Historicus Jan Beenakker vatte die geschiedenis samen in het boek *De gladiool: een bloem met een kleurrijk verhaal*. Dit boek is 13 januari 2012 tijdens de jaarvergadering van de Nederlandse Gladiolus Groep gepresenteerd. In de komende nummers van *BloembollenVisie* is de inhoud van dit boek te lezen. Dit keer hoofdstuk 2.

Tekst: Jan Beenakker
Foto: Archief KAVB

Aan de gladiool die nu in de bloemenwinkel of op de markt wordt gekocht, zit een lange geschiedenis vol avontuur en romantiek vast. Voor de oorsprong van de gladiool moeten we vele eeuwen teruggaan. Het is een bloem uit de klassieke oudheid. De Grieken en Romeinen kenden reeds de gladiool. Op de muurschilderingen van Pompeii staan onder meer gladiolen afgebeeld. Ook weten we dat uit de geschriften van de al hiervoor genoemde Romeinse militair Plinius de Oudere. Een tijdgenoot van hem was Pedanius Dioscorides. Deze Griekse geneesheer en kruidkundige trok met de Romeinse legers mee en verzamelde onderweg planten en kruiden. Later werd hij de lijfarts van de Romeinse keizer Nero. Hij schrijft in zijn boek over artseneerij 'Materia medica' over een purperkleurige gladiool die als onkruid in de olijfgaarden en de graanvelden van de landen rond de Middellandse Zee voorkwam. Dat onkruid is te vergelijken met de klaprozen en korenbloemen die vroeger bij de Nederlandse akkerbouwers tussen het graan groeiden. Destijds stond deze gladiool bekend als de Koren Lelie of de Koren Lis

(*Gladiolus segetum*). Ook de *Gladiolus communis* was reeds bekend. Dioscorides gebruikte de knollen als een grondstof voor medicijnen. De knolletjes zouden tegen hondsdoelheid helpen. Ook in de lavendelgebieden van Zuid-Frankrijk (Drômestreek) kwamen wilde gladiolen als akkeronkruid voor. Wilde zwijnen beschouwden de gladiolenknolletjes als een lekkernij. Dat was een ramp voor de boeren. De beesten veroorzaakten door hun gewroet in de grond veel schade aan het gewas. De gladiool werd destijds tevens als afrodisiacum gebruikt. Er werden dus liefdesdrankjes mee bereid. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er verschillende legenden over de oorsprong van gladiolen worden verteld. En vrijwel al die legenden hebben te doen met liefde en hartstocht.

LIEFDE, HARTSTOCHT EN VRIENDSCHAP

In verhalen over de oorsprong van de gladiool spelen bijna altijd jonge, dappere mannen een

Emanuel Sweerts is de eerste die in zijn *Florilegium gladioli* verkoopt die buiten Europa vandaan komen

hoofdrol. Ze zijn meestal tot over hun oren verliefd op een meisje dat door een vervelende stiefmoeder is betoverd of door een slechterik gevangen wordt gehouden. Uiteraard zijn de meisjes altijd van een ongekende schoonheid. Aan het eind van de vertellingen raken de jonge helden in een groots gevecht om hun geliefde zwaar gewond en sterven. Uit hun wonden vloeit bloed op de grond en uit elke druppel bloed ontspruit vervolgens een (altijd vuurrode) gladiool. We geven twee voorbeelden van dergelijke legenden uit de klassieke oudheid. Een legende uit het oude Griekenland vertelt ons over twee broers die op hetzelfde beeldschone meisje hopeloos verliefd waren. Dat kon natuurlijk niet goed gaan. De beide broers besloten daarom tot een duel tot de dood er op zou volgen. De winnaar zou met het meisje trouwen. De twee broers raakten tijdens het gevecht zo zwaar gewond dat zij beiden tegelijk stierven. Vlak voordat zij stierven, plantten zij hun bebloede zwaarden in de grond. Op precies die plek groeiden de eerste twee gladiolen met bloedrode bloemen en met een blad dat op een klein zwaard leek. In het hart van de bloem stonden witte vlekjes afgetekend. Dat waren de tranen van het treurende meisje. In een oude Romeinse legende gaat het over

Het boek

Tijdens de jaarvergadering van de Nederlandse Gladiolus Groep is het boek *De Gladiool: een bloem met een kleurrijk verhaal* gepresenteerd en aan de aanwezige gladiolentelers uitgereikt. KAVB-leden kunnen het boek voor 15 euro afluhen bij de KAVB in Hillegom of op maandag in de KAVB-keuringszaal in Lisse. Niet-leden betalen 25 euro. Bij toezending per post gelden de volgende bedragen: 35 euro voor leden, 45 euro voor niet-leden. Bestellen kan via (0252) 536 950 of kavb@kavb.nl.

twee vrienden die in het leger zaten. Zij dongen naar de hand van de dochter van hun commandant. De commandant beval hen met elkaar te duelleren. En ook in deze legende zou de winnaar met het meisje mogen trouwen. Maar vrienden vechten niet met elkaar. Vanwege hun weigering werden zij beiden door hun commandant gedood. Het zal de lezer niet verbazen dat op de plek van hun dode lichamen twee gladiolen groeiden. Zodoende is de bloem een symbool van toegewijde vriendschap, trouw, herinnering en edelmoedigheid. En zoals het legenden betaamt, komen beide verhalen in allerlei toonaarden voor.

DE EERSTE GLADIOLEN IN NEDERLAND

De Middeleeuwen beslaan de periode 500-1.500 n.Chr. In die jaren bloeiden al enkele gladiolensoorten in de Nederlandse klooster- en kruidentuinen. Het waren de klassieke *Gladiolus segetum*, de *Gladiolus communis*, oorspronkelijk uit Zuid Spanje, Sicilië en Noord Afrika en de *Gladiolus byzantinus* uit Klein Azië en Turkije. De bloemen waren purperrood en purperrose van kleur. Gladiolen werden destijds niet in de eerste plaats om hun decoratieve waarde geteeld.

.....

‘Gladiolen werden destijds niet in de eerste plaats om hun decoratieve waarde geteeld. Zij kregen een plekje in de kruidentuin vanwege hun veronderstelde geneeskrachtige werking’

.....

Zij kregen een plekje in de kruidentuin vanwege hun veronderstelde geneeskrachtige werking. Pijn in de blaas en kiespijn werden bijvoorbeeld bestreden met stukjes gladioolknol, opgelost in rode wijn of melk. Van de inhoud van de knol kon ook stijfsel worden gemaakt. De vollers, dat zijn lakenbereiders, gebruikten dat voor het stijven van linnen. Deze informatie is ontleend aan de Duitse monnik Walfried (808-849). Hij was abt van het Benedictijner klooster op het eiland Reichenau in het Bodensee (Duitsland). Zijn niet zo vleiende bijnaam was Strabo (de Schele). Hij schreef in het Latijn een gedicht over zijn kloostertuin. De titel is ‘*Hortulus*’, dat betekent ‘tuintje’. Strabo bezingt daarin 24 verschillende kruiden, waaronder de gladiool. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat enkele botanici menen dat hier

Gladiolus communis ssp *byzantinus* is een van de gladiolensoorten die in Zuid-Europa is te vinden

een iris wordt bedoeld. Hoe het ook zij, de vertaling (door Vincent Hunink) van het couplet gladiool luidt:

“Aan jou ga ik niet voorbij, plant met de naam die afgeleid is van Latijn voor ‘zwaard’,
Jij brengt me mooie, paarse bloemen voort
Al vroeg in de zomer, donkere viooltjes gelijk,
Of als de soort die tegen Apollo’s altaar
Opsprong na de dood van Hyacinth,
Met fijngevreven droge stukjes wortel
In wijnvocht opgelost bestrijden wij
Hevige pijn in de blaas. En de voller maakt
Er stijfsel van voor stevig, geurig linnen.”

In de kruidentuin van het Openluchtmuseum in Arnhem is een reconstructie van de kruidentuin van het klooster Reichenau te zien.

KRUIDBOEKEN

Gedurende de Middeleeuwen kan eigenlijk niet over gladiolenteelt worden gesproken. Dat geldt ook nog voor de zestiende eeuw. Belangrijke botanici en kruidkundigen in de zestiende eeuw hielden zich nog nauwelijks met gladiolen bezig. Er zijn slechts enkele wetenschappelijke flora of kruidboeken uit die tijd bekend waarin gladiolen worden vermeld. In Engeland verscheen in 1597 van de hand van John Gerard ‘*Herbal or general history of plants*’. Hierin beschrijft hij twee gladiolensoorten. Een andere Engelse wetenschapper was John

Parkinson. In zijn ‘*Paradisi in Sole Paradisus Terrestris*’ staan twee gladiolen afgebeeld. In de Kruidboeken van de Vlamingen Rembert Dodoens (1517/1518-1585), Matthias de l’Obel (1538-1616) en Charles de l’Ecluse (1526-1609) treffen we ook nauwelijks afbeeldingen en beschrijvingen van gladiolen aan. Deze plantkundigen zijn overigens beter bekend onder hun gelatiniseerde namen: Rembertus Dodonaeus, Matthaeus Lobelius en Carolus Clusius. In 1612 publiceerde Emanuel Sweerts in Frankfurt am Main zijn ‘*Florilegium Amplissimum et Selectissimum*’ met bijna 600 afbeeldingen van planten en bloemen waaronder de *Gladiolus carneus*. De bloemen die in het Florilegium waren getekend, kwamen uit de keizerlijke tuinen van de Habsburgse vorst Rudolph II waar Sweerts de leiding over de hoveniers had. Zijn Florilegium is te beschouwen als de eerste verkoopcatalogus van bloemen en planten. In 1613 werd de ‘*Hortus Eystettensis*’ van Johann Konrad von Gemmingen, de bisschop van Eichstätt, gepubliceerd met afbeeldingen van de flora uit het Middellandse Zeegebied. Onder andere staan tekeningen van de hiervoor genoemde *Gladiolus byzantinus*, de *Gladiolus communis* en de *Gladiolus segetum* in zijn boek. In ‘*Den Nederlandtsen Hovenier*’, gedrukt in 1683, is een hoofdstuk over de verzorging van gladiolen opgenomen. In latere edities worden allerlei ontdekkingen in de ‘moeilijke gladiolencultuur’ beschreven.

Resumé

Al meer dan vier eeuwen is de gladiool in West-Europa in cultuur. Historicus Jan Beenakker schreef een boek over dit kleurrijk knolgewas. De tekst van het boek wordt in acht delen in BloembollenVisie opgenomen. In deze eerste aflevering staat de oorsprong van de gladiool centraal.